

במלחמה ולאחריה

יצחק ילון

מעפילים במחנות בקפריסין*

נומה, שכב תינוק קפריסין.
אל תבכה, נא, מר!
אם היום עוד לא עלינו,
נעלה מחר.

(משרי המחנה)

יצחק ילון (טוטו יבלונובר), מראשי "הנוער הציוני" ברומניה, מעצירי המחנות בקפריסין, מספר כאן על עלייתו ארצה ועל חוויותיו במחנה המעפילים.

יליד עירת-הקיס הבוקובינאית דורנה-יורטה, הצטרף לתנועת "הנוער הציוני" לפני מלחמת העולם השנייה. באביב 1940 יצא "להגשמה" בחוות פלוריאסקה" שליד בוקארשט — קיבוץ הכשרה מפורסם של התנועה ברומניה. בסוף אותה השנה חוסלה החווה. בריוני "משמדה-ברזל", שעלי לשלטון, סילקו את חברינו משם באקדחים שלופים. טוטו חזר לבית הוריו בוטרדה-דורנה ומשם הוגלה בסתיו 1941 לטרנסניסטריה. יחד עם כל יהודי העיירה. בטרנסניסטריה המשיך בפעילות תנועתית ובקשריו עם חבריו בבוקארשט (ראה עדותו ב"ידושם"). עם שובו מהגירוש לאחר השואה, היה בין פעילי התנועה הארצית של "הנוער הציוני" כחבר בהנהגה הראשית הצטיין במומהיותו בחינוך השכבות הצעירות. הודות לגישתו המיוחדת בקשירת קשרים עם ילדים ונערים בגיל ההתבגרות. בגיטו ולאחר השחרור חיבר שירים ולחנים שהפכו לשירים עממיים (גם ה"מוטו" בראש העמוד הוא קטע משיר-ערש שחיבר בקפריסין); עם עלייתו התגייס יצחק לצבא והמשיך בשירות בצבא הקבע; לאחר הרבה שנות מעש השתחרר ב-1974 מן השירות בצבא בדרגת אלוף משנה. הסיפור על העפלתו ועל התחי במחנה 70 בקפריסין הוקלט מפיו ונרשם ע"י ש. אבני, שהוסיף עליהם פרטים מתוך הפרוטוקולים של ישיבות הנהלת המחנה. שיצחק היה חבר בה. העתקי הפרוטוקולים שמורים אצל יצחק ילון.

תרגום: יצחק ילון

* וראה: ד"ר דוד שערי, "הנוער הציוני" במחנות הגירוש בקפריסין. עבודה שפורסמה ב"משואה" ד'.

עלייתי באה במפתיע. ידעתי אמנם שאני בתור לעליה וכי עומד אני לצאת בהזדמנות הראשונה. אבל ההזדמנות שאיתרה לבוא בגלל סיבות בלתי תלויות בנו, היתה בבחינת הפתעה. על העליה נודע לי ביערות בורשה, אי-שם בהרים, לצרי הכביש העובר מדורנהווסרה לבורשה. המחנות נסתיימו מוקדם מכפי שתוכנן בגלל הריפורמה המוניטרית שהונהגה לפתע. ריפורמה זו (אוגוסט 1947) ביטלה למעשה את ערך הכסף שבמחזור. נשארנו בלי כסף ונאלצנו לשלוח לבתיהם את המשתתפים בסרם תיכנס הריפורמה לתוקפה. קורס-ההגנה בהדרכת שליחי ההגנה מהארץ שנערך במחנות בורשה היה משותף לחברי תנועתנו וגם לחברי תנועת „גורדוניה“, (שהמחנות שלה נסגרו לפי הוראות השלטונות — בגלל הקורס — ועל כן הם נתקבלו בבורשה כאורחינו והמשיכוהו בקורס); השליחים וביניהם גם מדרכי שור (בכינויו „אסא“) מקיבוץ אפיקים, שהו בביתנו עד אשר יסתרו הענינים ויהיה להם הכסף הדרוש לחזור לבוקרשט. מפייהם נודעו לי פרטים על העליה העומרת להתבצע בקרוב.

העליה יצאה לפועל בין כסה לעשור של שנת תש"ח (1947). זו היתה עליה „המונית“, בהתחשב בממדים אליהם התרגלנו עד אז. היתה זו למעשה העליה הראשונה מרומניה לאחר מלחמת העולם השנייה שבה עלו לא רק חלוצים ובני נוער, אלא גם אנשים מבוגרים, בעלי משפחות וילדים. בין העולים היו גם הורי. תוך יום-יומיים ארזו הכל, כלומר את תרמילי הגב שלקחו עמם ואת כל השאר שאירו לבן-דוד מבלי לקבל כל תמורה. (אבי היה מאמיד העיר. השארנו בית חדיש בן שלוש קומות, חנות עם מחסנים מלאי סחורות וכמובן גם את כלי הבית ורהיטים. יצאתי מתוך הנחה שבין כך ובין כך כל זה ייהרס. חלק מכלי הבית נארו בארון של חדר-השינה. תפצים אלה הגיעו ארצה לאחר כשנתיים וחצי). ב-20 לספטמבר 1947 יצאנו מדורנהווסרה ברכבת. מלבדנו עלו גם גרשון רוזנר, חבר הנהגה הראשית של „הנוער הציוני“ (כיום באלוני אבא) וקבוצה של ציונים ותיקים, מבני העירה ביניהם ביבר הזקן יחזר עם בתו ונכדיו הקטנים. בנסיעתנו, בכל תחנה ותחנה, הצטרפו אלינו עוד ועוד חברים חלוצים ובני נוער, וכן משפחות עם ילדים קטנים (שהיו לאחר מכן בקפריסין בעיה ומקור לדאגה). כל העולים רוכזו בתחנת הרכבת „פילארט“ (פי רפה) בבוקארשט. שם נתקלתי בבעיה ראשונה: לא הספיקו המקומות לעליה. (המקומות חולקו בתחנת הרכבת בצורת כרטיסים צנעוניים, בלי לציין שמות או כל פרטים אחרים. נאמר לנו לשמור היטב על הכרטיסים, שהם „מסמכי“ הנסיעה שלנו). הציל אותנו אסא (מדרכי שור) ששלף מכיסו כרטיסי עליה ומסרם להורי. נראה שזכר להם את חסד האירות שזכה לו בבית הורי ואת העזרה שאבא הגיש לשליחים בענינים כספיים. מבוקארשט יצאנו ברכבת לג'ודג'יו — עיר על שפת הרנובה, שממולה — מעברו השני של הנהר — נמצאת העיר הבולגרית רוסצ'וק.

משה אורבוכ (משה אגמי, איש כפר גלערי, שליח „המוסד“ ברומניה) ביקשני לרדת למעבורת שאמורה היתה להעבירנו על הנהר, כדי לדאוג להצטופפות האנשים במעבורת, בכדי שלא ייווצר מצב בו לא יספיק מקום לכל המעפילים על המעבורת, ריכזתי כמה צעירים, חברי התנועה ועשינו את הדרוש. היה לילה.

העבודה שלנו נסתיימה ואן הבחנתי שלמעבורת לא הגיעו עדיין מספר משפחות שעוד ברכבת התרכזו סביבי (הורי, הורי אשתי, ביבר הזקן, בתו, שלושת נכדיו ואחרים). השוטרים הבולגרים — שבדקו את הנכנסים למעבורת — לא התחשבו כלל בכרטיסי העליה של העולים. הם עמדו וספרו. הנחתי שברגע שיגיעו למספר מסוים וקבוע מדאש, הידוע אך להם, לא ירשו לנותרים לעלות. לא נמצא אף אחד שהיה בקשר עם השוטרים הללו. אזורבוך ושאר השליחים שטיפלו בעליה נעלמו מן השטח. ניסיתי איפוא אני לדבר עם השוטרים אך הם לא שמעו בקולי. תפסתי שהענינים עלולים להסתבך. רצתי מהר למעלה, מצאתי שוטר רומני, הצבעתי על מקום מסוים ואמרתי לו שבמקום ההוא, מתחת לפנס, נמצאת קבוצת זקנים. ביקשתי שיביא אותם לכאן, יעלה אותם על מעבורת, ובתמורה יוכל לקחת לעצמו את מה שרק ירצה מחפציהם. השוטר הזדרז. הוא הגיע בזמן עם כל הקבוצה, שמנתה 27 אנשים, והצליח להכניסם למעבורת מאחורי גבם של השוטרים הבולגרים. דקה לאחר שעשה זאת, נסגרה הכניסה למעבורת. בשכרו קיבל כד ענק מזוכית מלא דבש שאמי הכינה לדרך.

בקפדיסין נודע לי שכתוצאה ממספר העודף של העולים, נשאר בג'ורג'יו 164 אנשים שלא ניתן להם לעלות על המעבורת. הנשארים נאלצו לחזור לבוקרשט. לדירותיהם לא יכלו לחזור, כי רובן נתפסו והם נאלצו לחכות בתנאים קשים לעליה הקרובה. למזלם חיכו כשלושה חדשים בלבד. הם עלו עם „הפאנים“ (שתי אניות שהפליגו מרומניה בסוף דצמבר 1947: פאן־יורק ופאן־קארסצ'נס — „קבוץ גלויות“ ו„עצמאות“¹). הבולגרים לא בדקו בכליגו, לא במסמכים. כאמור, הסתמכו על המספר בלבד. בשלב זה טרם ידענו לאן בדיוק פנינו מועדות. ברוסצ'וק שבבולגריה, במקום שממנו ירדנו מן המעבורת, חיכתה לנו רכבת (ואולי שתי רכבות) של קרונות משא. ברכבת, מצאנו ארגזים מלאים עם פירות העונה: ענבים, תפוחי־עץ, אגסים. אחרי שבועות של המחנה, אחרי סדרי חיים שהשתבשו כליל לרגל העליה, אחרי ימים של מתח נפשי וללא אוכל, היו הפירות הללו, שמישהו הכין אותם למעננו, כמעין קבלת־פנים נהדרת ומרגשת...

ההפלגה והסדרים באניה

יום־הכיפורים חל באמצע הנסיעה. הרכבת עצרה אי־שם בשדה לחגיית „יום־הכיפורים“. אז גם נפגשנו לראשונה עם השליחים, שעבדו בצד הבולגרי. לפני שנה או שנתיים, קראתי באיזה מקום (אם אינני טועה היה זה במוסף השבוע של „עלי־השמר“) סיפורו של שליח, איש הקיבוץ הדתי, שהסביר כיצד הצליח לשכנע את השלטונות של בולגריה הקומוניסטית, לעצור רכבת בשדה ביום הכיפורים. הכוונה היתה, כנראה, לרכבת שלנו. מובן, שצמנו ויהודים רבים התפללו בקרונות. במוצאי יום הכיפורים המשכנו בנסיעה. הגענו לעיר הנמל ורנה. בלילה עלינו לאניות (היו שתיים). נאמר לנו להזדרז כדי שנוכל להפליג לפני עלות השחר.

1. הסרנספורט של חברי „הגוער הציוני“ לוחה ע"י עקיבא לונדון, חבר התנהגה הראשית (כיום לנדן) ונגט מ„העובד הציוני“ ומנחם אידינגר שעבד או כמדריך ב„הגנה“, אשר טיפלה באירגון העליה.

אינני זוכר כיצד בדיוק היה סדר העליה על האניות. רק זאת אזכור שהייתי בין אלה שעלו על הקטנה מבין שתי אניות: היינו על האניה הזאת למעלה מאלף וארבע מאות מעפילים. מאוחר יותר נודע לנו ששמה הקודם של האניה היה פאדוקה Paduka, על האניה קיבלו אותנו שני שליחים ארץ-ישראלים. אחד מהם היה כנראה איש פלי"ם, הוא בלט בדמותו ונראה היה כמלח ממש. מאוחר יותר נודע לי ששמו מוקה לימון (לאחר מכן שגריר והאיש שעמר מאחורי ספינות שרבורג). אני זוכר את דמותו היפה, התמירה, לבוש חליפת ספורט יפה. ושפם אדיר מעטיר את פניו, כל הבנות שבאניה השתגעו אחריו. השני היה רם, רכז ההגנה על האניה שלנו. שם משפחתו נודע לי בארץ: הוכמן או הוכברג מבתי-ים. בשנות החמישים בתקריט בגליל, נפצע בגבו מכדור של צלף ערבי. מאז המשיך את חייו בכסא גלגלים. קפטן האניה היה גוי אמריקני, וולטרס Walters שמו. נודע לי שלא היתה זאת הפלגתו הראשונה כקפטן של אניית מעפילים. הסתבר ששנא את הבריטים ואהב אותנו. כן נמצאו על הסיפון כמה מתנדבים אמריקניים, מלחים חובבים או מקצועיים, אבל מתנדבים. גם הם היו חלק מצוות האניה.

התגבשה — ואינני זוכר כיצד בדיוק — גם נציגות של המעפילים כלפי הפיקוד. נדמה לי שהיתה זאת יזמתו של אריה גלזר ז"ל, מראשי תנועת „בני-עקיבא“, איש טירת-צבי, שנפטר ב-1975. מלבדו השתתפו בהנהגה זו: אנכי, איש הנוער הציוני ובחור בשם אהרונצ'יק מדרור-חבונים, ששוב לא פגשתי אותו בארץ. תפקידו היה להעביר למעפילים את הוראות אנשי ההגנה. בשלב מאוחר יותר, כאשר הבריטים עלו על האניה ואנשי המוסד נעלמו מן האופק, שיחקנו אנחנו כביכול את תפקיד ההנהלה. על האניה נמצא גם לייבו רייפלר מ„הנוער הציוני“ וגם נציג „בית-ר“. גרשון רוזנר ורוב חברי „הנוער הציוני“ נמצאו על האניה השנייה: „מדינת-היהודים“. האניה היתה מחולקת לאולמות אולמות ובהם מיטות-מרפס בשתיים, שלוש ואולי אפילו ארבע קומות. המבוגרים הסתדרו משפחות משפחות ואילו הצעירים, אנשי תנועות הנוער, התארגנו לקבוצותיהן. עוד בדכבת השתדלו להישאר יחד לפי פלוגות וגרעינים ולשמור על ליכודם. בכך המשיכו גם באניה.

ההפלגה נמשכה כשבוע. באחד מימי ההפלגה ביקשו שנעלה לאחד החדרים למעלה, כדי לשדר ארצה. העלינו בזה אחר זה אנשים שונים מבין המעפילים. הם שידרו דרישות שלום ליישוב, דברי עידור ותקווה וגם שרנו משירי המעפילים. אך יצאנו ממיצרי הדרדגלים, וכבד ראינו מרחוק אניות מתקרבות אלינו. היו אלה אניות מלחמה בריטיות. הן קרבו לספינתנו. נשאלנו בדמקול לאן פנינו מועדות. מוקה לימון השיב ברמקול שפנינו לפורט-סעיד. האנגלים הירפו מאתנו, אך לא נעלמו מן האופק. בשלב מסוים של הפלגתנו — ואינני נזכר מתק בדיוק זה קרה — הורם שלט של בד על הסיפון העליון ועליו שם האניה: „גאולה“. אינני זוכר אפילו, אם נערך טקס כלשהו בהודמנות זאת. ברגע שפנינו מזרחה והתקרבו לחיפה, חזרו האניות הבדיטיות והתקדבו

2. בשתי האניות: „מדינת היהודים“ (הגדולה) ו„גאולה“ (הקטנה) עלו ביחד 4.052 מעפילים. כ-600 מהם — דהיינו כ-15%, היו „חברי הנוער הציוני“ ו„העובד הציוני“.

אלינו. היו שם שלוש או ארבע אניות, שתיים מהן נצמדו לשני צרי האנייה שלנו, קרוב מאור. יכולנו לראות את החיילים הבריטים חובשים קובעי פלדה לראשם, מגינים ומקלות בידיהם, מתכוננים לקפוץ על האניה שלנו. באמצעותנו (כלומר של הנהגת המעפילים) הוטל על פלוגות מביץ החלוצים לשבור את מכונות האניה. השבר היה יסורי ער כדי כך, שהאניה נטתה הצדה בצורה חמורה. אני, שידעתי מה קרה (רוב המעפילים לא ידעו), עברתי מספר פעמים מצד ימין לצד שמאל וחוזר חלילה, סופר את שלבי הסולמות, מבחין בכמה התמעט מספרם בצד אחד ובכמה התרכו בצד השני, כשבלבי חררה לגורל האניה.

ניתנה לנו הוראה, והעברנו אותה למעפילים, לא להתנגר לבריטים. כבר לפנינו היו אניות שקיבלו הוראה רומה. הבריטים שקפצו על האניה הביאו עמם מכשירי ריתוך ותיקנו את החזר בכטן האניה. אנייתנו התייצבה. מרגע זה נעלמו כוחות התגנה. מוקה, רם וכל השאר החליפו את בגריהם והתערכו בין המעפילים. כבר לא ניהלו שום דבר. פגשתי אותם אחר כך בקפריסין. נגררנו לחיפה. ברגע שראינו את החוף נגרר עינינו שרנו את "תקווה" בהתרגשות עצומה. בחיפה ירדנו מן האניה. האנגלים לקחו לנו את כל התרמילים והחבילות. בחוף עמדה שורה של חיילים בריטים, ואנחנו עברנו ביניהם מן האניה שלנו אל אניית-המעצר של הצי הבריטי. חייל בריטי שניגש אלי, שאל אותי בעברית:

— מאיזה נמל באתם?

— מן הגולה — עניתי לו.

— אבל מאיזה נמל בגולה בדיוק?

— בשבילנו כל נמלי הגולה הם היינו הך — עניתי לו.

אבי שמקצועו היה זגג, לקח עמו מערכת יהלומים לחיתוך זכוכית. הבריטים ערכו חיפוש על גופנו ולקחו מאבי את המערכת. ניגשתי להתלונן על כך באזני קצין בריטי. לא הייתי מרוצה מתגובתו הפושרת והארישה. אמרתי לו: "לפני זמן לא רב היינו במחנות. הנאצים שדדו אותנו. אם גם אתם עושים כמוהם, אינכם טובים מהם". דברי פעלו. הקצין התחשב במה שאמרתי והורה לחייל להחזיר את הכלים שלקח מאבי. בעברנו מאניה לאניה התיזו עלינו אבקת ר.ר.ט. חיילים עמרו למטה, מתחת לגשר שעליו עברנו, ומשם התיזו, בכלנו, וגם מתחת לשמלותיהן של הנשים.

ידענו שיתר המעפילים, שעמהם יחד יצאנו מבוקארש, עלו לאניה יותר גרולה, ששימשה לפני מלחמת העולם כשוברת-קרח. אינני זוכר מתי נודע לנו ששם האניה היא "מדינת היהודים". בכל אופן עד לקפריסין לא נפגשנו לא עם "מדינת היהודים" ולא עם מעפיליה. לקפריסין יצאנו בלילה. מחלת הים שפקדה אותנו בראשית ההפלגה ב"גאולה" חזרה ביתר שאת באניה הבריטית. אינני יודע מרוע — אולי בגלל המתח הרב שבו היינו שרויים.

במחנה מספר 70 ברקיליה

בקפריסין חזר טקס האיבוק בר.ר.ט. הועלינו על משאיות צבאיות בריטיות, והובאנו למחנות-החורף רקיליה, מרחק נסיעה של כשעה, שעה וחצי. האם היתה התנהגות האנגלים כלפינו קשוחה? בהחלט, אבל לאחר גירוש פרנסניסטריה

ולאחר כל מה שקרה לנו שם (ואז עדיין היו רשמי טרנסניסטריה טריים בזכרונני), עלי לציין את התברל העצום שבין התנהגות האנגלים לבין זו שהיתה מנת תלקנו בגירוש טרנסניסטריה.

המחנה אליו הגענו — מחנה החורף מספר 70 — עשה עלינו רושם מחריד: שטח ענקי, מגודר גדרות תיל גבוהות, עם שורות של מטבחים צבאיים באמצע, ומאחוריהם — המון אוהלי יוטה. התברר לנו שנמצאו שם כ־900 אוהלים, וכל אוהל מיועד לתמשה דיירים. כשמדברים על מחנות קפריסין מזכירים בדרך כלל את מחנות הקיץ ואת מתנות החורף. לשם הבהרה אסביר מה עומר מאחרי שני המושגים הללו: המעפילים הראשונים הובאו לקפריסין בקיץ. הוקם בשבילם מחנה אוהלים שנקרא „מחנה־קיץ”. נראה, שהאנגלים יצאו מתוך הנתה, שאם המעפילים נכלאים במחנות, הם לא יוסיפו להעפיל. משנתברר להם שהעליה נמשכת, וישיבת האנשים באי תתארך מעבר לחודשי הקיץ, הקימו מחנות של צדיפיפה. אלה נקראו „מתנות־חורף”. אנחנו — על אף היותנו „מתנה־חורף” — גרנו באוהלים, שהיו גרועים בהרבה מן האוהלים של מתנה־קיץ הראשון. הובאנו, איפוא, אל המחנה ונאמר לנו להתארגן. המחנה היה כולו ריק. אנחנו היינו הדיירים הראשונים. תיכו לנו שם מעפילים מהמחנות 64, 65, 66, 67, 68, ר־64, שעזרו לנו להתארגן. אלה נמצאו אף הם בדקליה. אך גרו בצדיפי פח). על גבעה נערמה ערימה ענקית של מיסות וערימות קש. ניגשתי לגבד שנמצא במקום, ושאלתי כיצד יכול מעפיל להשיג מיטה ומזרן. הסברתי לו שבמתנה נמצאים גם משפחות מטופלות בילדים ובזקנים ויש לדאוג להם. התשובה היתה — והדבר עשת עלי רושם מחריד — „לאיזו מפלגה אתם שייכים?”

מן הרגע שירדנו על חוף הפסיקה הנהלת האניה לתפקד — כלומר, אותה נציגות המעפילים עליה סיפרתי. בעצם גם על האניה היינו הנהלת־שלט בלבד. הגרעין של ההגנה הוא שניהל למעשה את העניינים. אמנם, בכל מקום ובכל הזדמנות, נשארה האוטודיסטה והסמכות שהיו לנו באניה, שהן למעשה הכוח המניע העומד מאחורי כל מנהיגות. חברים וסתם אנשים באו אלינו להתייעץ, כלומר שהמנהיגות הלא־פורמלית לא נפסקה אף לרגע, אבל הנהלה כמוסד מתפקד הפסיקה להתקיים. גם לא נותר חרבה לנהל. אוכל קיבלנו. סידורים סניטאריים היו קיימים, מה נשאר, איפוא, להנהלה לעשות? ואף־על־פי־כן התארגנה מהר מאוד נציגות ובה תברים מכל הזרמים: „אגודת ישראל”, „בני־עקיבא”, „בית־ר”, „דרור”, „השומר הצעיר”, „גורדוניה” ו„הנוער הציוני”. אפשר לומר שכל אלה שמנתי אותן, היו במספרים שווים פתות או יותר. הוקמה מזכירות, שהתחילה לארגן את חיי היוס־יום של המחנה.

כל אתה מהתנועות שמניתי שלחה למזכירות שני נציגים. אני הייתי נציג „הנוער הציוני” והמהגרס ארלר — נציג „העובד הציוני”. מד פרקש, נציג מפא”י, נבחר מרכז המחנה ואני — כסגנו. אני ואריה גלזר היינו היתידים במזכירות שדיברנו עברית שוטפת והדבר השפיע על מעמדנו במזכירות. מאחר ואני דיברתי גם אנגלית — ריכזתי, בדרך כלל, את הקשרים עם האנגלים. התחלנו בפעילות אינטנסיבית במחנה. עסקנו במגודים, במטבח, בתלוקת מצרכי מזון, בקנטינה (שהתארגנה קצת יותר מאוחר), בביה”ס ענקי, בספריה, בחוגים

לתדבות ולספורס. כמעט כל אחת מהחנועות הקיימות הקימה לעצמה קבוצת כדורגל (מלבד אגו"י). במקביל התחילו "שודתי-המגינים" באימון החברים. האימון נעשה במקום מיוחד בקצה המחנה. לשם הסוואה קראנו לו בית-ספר. החברה קיבלה אימון בק.פ.פ. חבלים וכר, בסגנון האימון שניתן בימים ההם. אני לווייתי, בדרך כלל, את הקפטן הבריטי בבקורת הסאניטרית היומית. הוא תמיד רצה לבקר גם במחנה ההגנה הנידח, ותמיד הצלחתי להניאו מכך. אמרתי לו שזה בית-ספר ואסוד להפדיע ללימודים. האנגלים, למרות שידעו מה אנחנו עושים שם, כיבדו את האיסור שלנו שלא להיכנס "לבית-ספר".

במשך כמה חדשים היחה לנו פעילות מיוחדת במינה, די טדנית ויחד עם זאת משעשעת. מדובר בזיהוי החפצים שלנו. כאמוד התרמילים והחבילות נלקחו מאתנו. הם נאספו בדשתות ענקיות והועלו לאניה. האנגלים עדכו חיפוש בחפצינו. נראה, שחיפשו נשק חם וקר. תוך כדי החיפוש עידבבו את החפצים. כשהחזרו לנו עמדנו בפני בעיה מסובכת, כיצד להחזיר לאנשים את חפציהם. כל אחד קיבל בחזרה את תדמילו בלי בעיות, כי לפי ההוראות שקיבלנו ביציאה, כל אחד רשם את שמו על התדמיל. החפצים הנותדים חולקו לבעליהם במעין טקס יומי מבדח למדי, שנמשך כמה שעות במשך תקופה די ארוכה. הציבור היה מתאסף ליד אחד המחסנים. מחסנאי היה מרים חפץ ביד ושואל: "של מי החולצה הזאת?". אם בעל החולצה הגיב במהירות מספקת, היה זוכה בחולצתו. אם לא, נמצא מיד מישוה שטען שזאת חולצתו. היו מקרים מבדחים עם חפצים זוגיים, כמו נעליים. מישוה שנילה נעל משלו, ורק נעל אחת, היה מגיח אותה הצידה כאילו הפקירה, ואורב לראות מי יבוא לחפש אחדיה. בדרך זו נתפס הגנב שלקח את הנעל הראשונה. והיו חפצים שלא ניתן היה לזהות את בעליהם כגון סבון, מברשות וכדומה. הם נשארו עד הסוף ללא בעלים. החלוקה היתה מיטרי, אך גם שעשוע ציבורי.

חיי יום יום של עצירי המחנה

פעילות נוספת שהעסיקה את הציבור ואת הנהלת המחנות, היתה חלוקת מיצרכי המזון. הבריטים תיכננו שהמטבחיים הציבוריים יבשלו והאסירים יבואו לאכול. תיכנון זה בוטל מההתחלה. האנשים העדיפו לקנות פתילות ולבשל באוהליהם. את הפתילות קנו בקנטינה שפתחנו, אלא שאינני זוכר מניין היה לנו כסף.... בכל אופן סודר שמיצרכי המזון יחולקו למשפחות ולקבוצות, וכל משפחה וקבוצה דאגה לתפדיסה. הצבא הבריטי חילק מנות של מצרכים, כפי שהיה נותן לחיילים. קיבלנו מהם מדגרינה מלוחה (היינו מרתיחים אותה כדי להוציא ממנה את המלח), אבקת חלב (שלא כל כך הסתדרנו עמה ולא פעם שימשה לסימון מנרשי הכדורגל), וכר. כן קיבלנו סיגריות. בהתחלה נתנו מנה של עשרים סיגריות ליום לאיש. לאחד שבמחנה אחד תפסו האנגלים, שבתנועות מסוימות מחלקים פחות סיגריות לאנשים, והעודפות נמכדות, בחלקן מחוץ למחנה כדי לרכוש נשק בכסף שנתקבל בתמורה, הקטינו את המנה לחמש סיגריות ליום.

הג'וינט הוסיף תוספת אוכל משלו על המנה שהתקבלה מהצבא הבדיסי, שניהל את המחנות.³

הבעיה שלנו היתה במה להעסיק את האנשים וכיצד להקל על השיעמום הנמשך והולך. היינו משתדלים להעניק למעפילים פעילות תרבותית וספורטיבית. והיו האימונים של שודתי-המגינים ושל אנשי בית"ד. חיי מין וחיי משפחה התנהלו במלוא הקצב. הופיעו זוגות, נערכו חתונות ונולדו תינוקות. את החתונות היו חוגגים ברוב פאר באחד האולמות. ליד כל מסבה נמצא גם חרדי-אוכל שיכול היה להכיל 300—400 איש. אולמות אלה שימשו גם כמועדונים. לכל תנועה היה מסבה משלה ומועדון. באולמות אלה נערכו תכניות תרבות בעדבים ושם גם נערכו חתונות. מרבן, שהיו תזמורות שניגנו בכל הזדמנות, ואין צריך לומר — בחתונות.

והיו בתי כנסת וחוגים של מתפללים ולומדי תורה. אפילו מקווה היה פועל פעמיים בשבוע במחנה 65. נשים דתיות הורשו ללכת למקווה. היו הולכים גם גברים, כביכול לשם ליווי. פעם אחת קדה מקרה משעשע. שליח א"י, אחד המלווים, נתבקש לחתום. הסתבר שידע לחתום דק בעברית. הדבר עודד חשדות אצל הסרג'נט הבדיסי. הוא שאל: "כיצד ייתכן הדבר, שמישהו הבא ממדינה אירופאית לא ידע אות לסינית?!" הענין סודר, ולמדנו את הלקח. מאוחר יותר, כשהגיעו למחננו גם עולים ממרוקו, נפתדה הבעיה. יכולנו להסביר שמדובר במי שנולד בארץ לא-אידופית ואיננו יודע כתב לסיני. חגגנו כל חג מחגי ישראל ואפילו "המצאנו" חגים. כל מאורע בארץ זכה להד במחנה. בהיודוע מאורע כלשהו, כונסה מיד אסיפת-עם, הושמעה הרצאה, שרו שירים. כאמור, ניצלנו כל מאורע כדי לצקת קצת תוכן לתוך השיעמום שכידסם בלב כל במחנה.⁴ והיו משוררים וסופרים. הופיעו כתבי-עת למיניהם. (יצחק ילון שומר על תקופון בשם "על הסף" שהופיע במחנה. הגליון מספר א' הוא מתאריך ט"ו באב תש"ח והגליון האחרון — שקראו לו "גליון השחזור" — מספר כ"ד—כ"ה ("על יום נכספנו לו") שהופיע באחד בשבט תש"ס — 31 בינואר 1949). הדחה החיה בעריכת התקופון היה פרופ' דב גויניומן מאוניברסיטת ירושלים, שהיה אז שליח בקפריסין מטעם מכון דוטנבדג.

ואחרון אחרון חשוב: בית-ספר. גם בית ספר לילדים וגם בתי ספר ואולפנים למבוגדים. אנשים שהגיעו לקפריסין בלי לדעת צורת אות עברית, הגיעו ארצה בידעות מאד יסודיות בעברית. את האולפנים ללימוד עברית וללימוד כל מיני דברי אמנות יפים, ניהלו מורים שנשלחו לקפריסין מטעם מכון רוטנבדג. מורים אלה ניהלו גם בית ספר לתפארת לילדים ובני גוער שבו עבדו גם מורים מקרב

3. בפרוסקול של ישיבת המזכירות, שהתקיימה ב-29.10.47, כחודש לאחר הגיעם למחנה 70, אנו קוראים על הצורך לבקש מן הג'וינט מזון יותר טוב לילדים ותוספת אוכל למניקות. דרישה זו חוזרת ב-28.6.48. משתתפי הישיבה דורשים תוספת ידקות לילדים ותוספת אוכל לעובדים. המשתתפים בדין מסבירים שהג'וינט מוכן לספק תוספת אוכל לילדים, אבל רק דרך מטבח הילדים או באמצעות הגן או בית הספר שבו לומדים הילדים הללו. הדרישה לתוספת מזון ביוני 1948, באה על רקע המתח הרב שנשתרר אז במחנה, כפי שנראה להלן.

4. בפרוסקול של ישיבת המזכירות, שהתקיימה ב-31.10.47, אנו קוראים על הדרישה להקים במחנה 70 אמפיתיאטרון, כזה הקיים במחנה 65.

המעפילים. בבית הספר לימדו לפי תכנית הלימודים הארץ-ישראלית. נשתמר בזכרוני מאורע מיוחד במינו: חג השבועות של שנת 1948. בהודמנות זו ביקרה במחנה קבוצת משוררים מן הארץ. ביניהם נתן אלתרמן המנוח. קדוב לאלף ילדים, תלמידי בית הספר, השתתפו בחגיגת חג הבכורים. היתה זאת הופעה מרשימה. אני זוכר את אלתרמן אומר, שאין הרבה בתי ספר בארץ, שיוכלו להתפאר בחגיגת בכורים כל כך מרשימה. במחנה פעל שירות חדשות. המערכת סיפקה חדשות שלוקטו משידורי ראדיו ומעתוני הארץ והועברו ברמקול בשטח כל המחנה.⁵

דרך אגב, שירות החדשות גרם צרות צרורות להנהלת המחנה והיווה סיבה בלתי פוסקת לחיכוכים בין תנועת בית"ר ושאר כל התנועות. הדברים הגיעו לידי התכתשויות. כנראה שהסיבה היתה בטענת בית"ר "שהחדשות הנמסרות הן מגמתיות, ואינן משקפות את נקודת ההשקפה הבית"רית". הם אירגנו שירות שידור משלהם, ממקורותיהם. הקונפליקט הזה העסיק הרבה מאד את הנהלת המחנה.⁶

היחסים עם האנגלים

על-אף הנסיונות והמאמצים למלא את הזמן הפנוי בפעילות, שררה אורית דכאון ולא פעם השתרר יאוש. הסיבה העיקרית: חוסר פרספקטיבה. העליה היתה לפי תוד. נישמר העקרון של "ראשון נכנס ראשון יוצא". היו 750 מקומות עליה לחודש. לפי החשבון שערך כל אחד לעצמו, ידע שתורו לעליה יגיע אחרי שנים וזה דיכא מאד.

המחנה השתרע על שטח עצום, מלעי ושומם בלי כל סימן של שיח או צל של עץ. נמצאנו במרחק של כשני קילומטר מן הים (כמובן, בלי זכות לצאת להתרחק בים). בחורף ירדו גשמים ונשבו רוחות חזקות. לעולם לא אשכח את הסערה שפקדה אותנו סמוך לבואנו, בחודש אוקטובר. זה היה בשבת בלילה. כל האוהלים הועפו ברוח. יכולת אז לראות את העצירים, ביניהם זקנים רבים, סבתות חולות ואמהות מטופלות בהרבה ילדים, סוחבים אבנים כדי לחזק את האוהלים שלא יעופו שוב ברוח. בכל אוהל נמצא בקושי מקום לחמש מיטות. באוהלים שבהם גרו בזוגות, היה כל אוהל מחולק לשני זוגות בתוספת של "פרימוס" (כפי שכונה הדייר החמישי). באוהל שלנו גרו מלבדנו: הזוג אוטו ושרה (שלמה זדיטש, מפעיליה המרכזיים של "הנוער הציוני" ברומניה עוד משנות המחתרת ואשתו — חלוצה ילידת בסרביה). ה"פרימוס" שלנו היה חברנו גוסטב בדיאן (מזכיר איגוד האינג'ינרים עד להיבחרו לכנסת).

5. בישיבת המזכירות שהתקיימה במאי 1948, מחליטים לשדר חדשות פעמיים ביום. בתשע בבוקר ובשמונה בערב. כן מחליטים להעביר ידיעות דק ממקורות אלה: "קול הגנה", "קול הגליל" ו"קול ישראל".

6. בישיבת המזכירות מ-30 באפריל 1948 מוצע לצנזר את החדשות לפני שידורם. הכוונה היא לחדשות שמשדרים הבית"רים. אנשי בית"ר מקבלים את הפתרון, אבל הבעיה מחריפה שוב ביולי, כאשר מחרחשים בארץ המאורעות מסביב לאנית אלטלינה. מסתבר שתנועת בית"ר לא הביאה את החדשות ששידרה לצנזור, רוסמים בשבעה ביוני 1948.

מסביב למחנה, ליד הגדרות, גמצאו בתי השימוש והמקלחות (יותר נכון, מה שנקרא כיום בצה"ל — תגלחות) למעשה הם שימשו בעיקר לכביסה. הרחצה נעשתה באוהל, בעביט, במים שהיו סוחבים ממרחק. העביט עבר בהשאלה מאוהל לאוהל.

הדברים באים לידי ביטוי גם בפרוטוקולים של ישיבות המזכירות. כך למשל אנו קוראים בפרוטוקול מ-29 באוקטובר 1947, בשולי הביקורת הפנימית שנערכה, שדרוש יתר נקיון במטבחים ומסביב להם, אפשרות רחצה לחינוקות, בלי סכנת הצטננות, ויתר דאגה מצדו של רופא הילדים. הבעיה חוזרת לשולחן הדיונים מספר פעמים. ב-3.11.47 מדווחים על מחסור בתרופות, ועל כך שהמים אינם מספיקים ואין מספיק סבון ולכן מתרבים מקרים של גרדת. מספר הנגועים — כך כתוב בפרוטוקול — מגיע לכמאה. גם מזרק מהווה בעיה. קבלנו מזרק מהצבא הבריטי אבל בלי... מחטים. מארץ נשלחו מחטים, אבל הם לא היו מתאימים. לכן, כל זריקה מהווה בעיה. החולים. נאלצים לנסוע לשם כך לבית החולים. בפרוטוקולים מתאריכים מאוחרים יותר, שוב לא מוזכרת בעיה זו, אבל בעיית השיכון ממשיכה להעסיק את המזכירות. במכתב שתאריכו 30.4.48, מעידה המזכירות למחנות 64-70 על בעיית השיכון לחינוקות. מסתבר ש,אמהות צעירות חוזרות מבית החולים עם תינוקותיהן ונאלצות לחכות ברחוב עד אשר מפנים עבורם צריף, שבו מתגוררים כאלה שאינם זכאים לגור בצריף".

במחנה שלנו גר במשך חודשים מר וולטרס, הקפטן של "גאולה". זה היה גוי שמן כמו פיל, גבוה כמו ענק ושיכור כלוט. תמיד גרף ממנו ריח של וויסקי. דאגנו שהוויסקי לא יחסר לו. תמיד גראה היה מטייל במחנה, אפילו בגשם השוטף ביותר, לבוש מעיל גשם, מגפי גומי לרגליו וצוואר של בקבוק ויסקי מבצבץ מכיסו. האנגלים היו סוחבים אותו לחקירות. כנראה שסירב לשתף פעולה.

האנגלים עשו מאמצים ניכרים לאסוף אינפורמציה על ההעפלה. במטה שלהם היה סרג'נט בריטי ממוצא יהודי, מלשין, בוגד ומנוול. תמיד אהב להתערב בינינו, ספגין יהדותו ומנסה לסחוט אינפורמציה. היה פונה ליהודים בידיד: "קוקט מיט זיבן אויגן מיזאל אייך נישט בגנבינען?" (תסתכלו בשבע עיניים שלא יסחבו מכם דברים). למעשה חיפש אחר השליחים שליוו את האניות ושחיו בתוכנו כמעפילים לכל דבר. האנגלים היו מעוניינים בתפיסתם ובחשיפת האידגון והשיטות. ידענו להזהיר את העולים החדשים מפני הסרג'נט היהודי, ובכלל — מפני הפטפוט. עד כמה שידוע לי לא נתפס אף שליח. כשהיו מגיעות אניות, הייתי תמיד בחוץ, גם כדי לעזור וגם כדי להזהיר. אני זוכר את בואם של שני "הפאנים" (פאן יורק ופאן קרסצ'נס). הם הגיעו בין חג המולד וראש השנה הנוצרי. האנגלים השתגעו מועם. במקום לבלות בחג, נאלצים היו לטפל בלמעלה מארבעה עשר אלף עולים.

בתפקידי כמלווה את הקצינים הבריטיים בסירוריהם היומיומיים במחנה, ניהלתי עמדם לא פעם שיחות פוליטיות. לויטננט אידי אמר לי פעם: "אתם, היהודים ואנחנו האירים — באותו מצב". מובן, שלא כולם חשבו כך. עם קפטן שהיה מתהלך בתלבושת סקוטית, חצאית וברט עם גדיל בקדקדו, ניהלתי פעם ויכוח מר. זה היה תיכף לאחר הפיצוץ ברחוב בנייהודה בירושלים. הקפטן הסקוטי

עמד על דעתו, שמצבנו מיואש וכי אין לנו כל סיכוי להחזיק מעמד. הסיור נסתיים, הגענו לשער, אך נעצרנו על ידו כדי להמשיך בוויכוח. סביבנו התאסף המון. הם לא הבינו מלה מכל מה שנאמר באנגלית, אבל השתעשעו לראות סקוטי בתלבושתו המיוחדת מתווכח בקולי קולות. פתאום יצא המייג'ור ממשרדו (מפקד המחנות 70—69)) ולנגד עיניו מחזה מוזר: המון מתגודד ובאמצע מתנופפים גדילי כובעו של הקפטן הסקוטי. המייג'ור פרץ בצעקה "קפטן, לחזור מיד" הקפטן ענה: "יס סיר!" ביקש סליחה ונפרד ממני. מאוחר יותר רמז לי שקיבל "על הראש" על שגרם להתקהלות המונית של עצירי המחנה.

במשמרת ליד השער עמד אנגלי שענד צלב גדול. הרגשנו בהתנהגות האיש כלפינו, בשחצנות שהפגין, שהצלב איננו בשבילו סמל דתי בלבד אלא רצון להפגין שהוא איננו משלנו. דרשנו את סילוקו משם ואכן סולק. היתה התחשבות ברגשותינו, כפי שהתחשבו ברצוננו שלא ייכנסו ל"בית הספר" שבו התנהלו אימוני ההגנה, אם כי לא פעם טענו שיש לנו שם נשק. אנו, כמוכן, הכחשנו זאת בתוקף.

"הנוער הציוני" ומקומו במחנה

מבחינתה של תנועת "הנוער הציוני" לא היה למחנה מספר 70 חשיבות מיוחדת. פלוגות הכשרה מאורגנות לא נמצאו במחנה. הן עלו כולן ב"מדינת היהודים". במחנה נשארנו קבוצת בודדים של חברי הנוער הציוני שהתכוננה ללכת לקבוץ "במאבק". וכמוכן שהיו המבוגרים של "העובד הציוני". עם ה"פאנים" הגיעה למחנה 69 פלוגת "שבעת הצנחנים" עם מרדכי הורוביץ. הם הקימו גרעין קיבוצי פעיל לתפארת. מאידך גיטא, כל החיים במחנה היו מאוריי גנים על יסוד תנועת. אכלנו לפי תנועות, לכל תנועה היה מטבח משלה ולידו תדר-אוכל ששימש גם כמועדון. היתה התחרות תנועתית חזקה בכל אשר התרחש ונעשה במחנה.

אני זוכר תריג יחיד. תשעים אחוז של העולים במחנה שלנו היו יוצאי רומניה. הם הגיעו בשתי האניות עליהן סיפרתי. מאוחר יותר הגיעה גם אניה קטנה נוספת מאיטליה — "יהודה הלוי" — כמדומני. באניה זו נמצאו יהודים מכל מיני ארצות, כולל מרוקו. אז קרה מקרה שכאשר נשאל אחד המפעילים מן הבאים, לאיזו מפלגה הוא שייך — הוא ענה:

— תעזבו אותי עם המפלגות. אינני שייך אף לאחת מהן.

חברי המזכירות ניסו לדבר על לבו, להסביר לו, שזה בלתי אפשרי, שהוא מוכרח להשתייך למפלגה כלשהי.

— "כן — נתרצה היהודי — אני מ"פח"ח" (פרטיזונים, חלוצים, חיילים).

— אבל גם "פח"ח" שייך למפלגה.

— "אם כן — התרתח המפעיל — תיכף אהפוך לכם את כל השולחנות כאן.

עם המפלגות יחד". בסופו של דבר עזבוהו לגפשו. הוא היה נציגם של כעשרים. שלושים מפעילים שראו עצמם כלא משתייכים למפלגה כלשהי.

כמשך הזמן נוצר קשר בינינו לבין מחנה 65. מלכתחילה היה גשר שקשר בין שני המחנות הללו. הגשר נפתח לתנועה ויכולנו לעבור עליו בלי בעיות.

הדבר הביא לקשרים ולביקורים הדדיים בין משפחות חברי תנועה וסתם ידידים. כן היה גשרון שבשלב מסויים איפשר קשר עם החברים במחנה 69. אני וגרשון (רוזנר) שימשנו בתור הנהגת התנועה במחנות אלה. עם בוא ה"פאנים" הצטרף אלינו גם מרדכי הורוביץ. כן מצאנו חברים מארצות אחרות. אני זוכר במיוחד את שרגא שהיה מאד פעיל וחבר בהנהלת המחנות (לאחר שנתאחדנו). הדבר קרה אחרי קום המדינה, כאשר האנגלים הירשו את עלייתם של אלה שלא נחשבו כפוטנציאל צבאי, כגון: הורים עם תינוקות, זקנים וילדים. אז התרוקנו שני המחנות 70 ו-69 והשאריות שבהם עברו למחנות החורף 68 ו-64, שנמצאו במרחק של כשני קילומטר מן המחנה שלנו.⁷

הפעילות התנועתית נוהלה ע"י השליחים שנעו בין המחנות. פעלו אז בקפריסין: חיים שמיד, מייקו אורנשטיין, דוד שערי, אבנר קלרר (זכאי) ז"ל ויעקב קרוך מניצנים, שעם פרוץ הקדבות בארץ, מיהר לחזור לקיבוץ, ונהרג במלחמה. ידענו במחנה גם רגעים של התפרצות גיל ושמחה. רגע כזה היה ב-29 לנובמבר 1947. ידענו שב"לייק-סקסט" (מושב האו"ם בימים ההם) עומדים לערוך הצבעה על הקמת מדינה יהודית. במחנה שלנו עדיין לא היה ראדיו (על סדנזים-טורים טרם ידענו אז), אבל במחנה 65 היתה קיימת מערכת ראדיו שקלטה את כל החדשות. הצבנו שומרים על בתי השימוש לצפות על מחנה 65. קבענו עמם סימנים כיצד להודיע לנו על תוצאות ההצבעה. ברגע שההצבעה נסתיימה הדליקו מדורות. הודענו ברמקולים על "הקמת המדינה". (ימים רבים התבדחנו על סגנונו של הונפרץ בהשמעת החדשות). בספונטניות התארגנה תהלוכה ענקית בהשתתפות כל ארבעת אלפים המעפילים עם אבוקות בידיהם וספר תורה שנישא בראש התהלוכה. אנשים בכו משמחה. קשה לשכוח מאורע מרגש זה. האמנו שלמחרת היום יפתחו בפנינו השערים ונעלה. ולא כך קרה. האנגלים אמרו לנו שהתחלטה לא מחייבת אותם, שמישהו אחר יצטרך להוציא לפועל את ההתחלטה שנתקבלה. הפגנה ענקית, והפעם מאורגנת, נערכה ב-15 במאי 1948. הגברים לבשו טליתות, נשאו ספרי תורה. ואחריהם תנועות הנוער, על פלוגות ההכשרה וקבוצות עלית הנוער שלהם, צעדו מסביב למחנה. נעצרנו ליד השער מול משרד המפקדה. הנואמים תבעו פתיחת השערים ועלייתנו המיידית. משלחת התייצבה לפני המייג'ור ומסדה לידו עצומה. כמובן שכל זה לא עזר, אני רק מציין, שהקמת המדינה לא עברה מבלי שנציין כיאות את המאורע ההיסטורי הזה.

המאבק לעליה

הקמת המדינה מציינת תקופה חדשה בחיי המעפילים במחנות בקפריסין. מכאן ואילך מופנית תשומת הלב לעליה ולמאבק למענה. יחד עם זאת נוצר מתח רב הנותן אותותיו בכל המתרחש במחנות. עלי לציין שהיו גם פעולות העפלה מן המחנות בקפריסין. היינו חופרים מנהרות דרכן היו מתחמקות קבוצות חברים. המנהרות היו נחפרות מבתי השימוש, שנמצאו קרוב ליד הגדר. במחנה שלנו נמצא מהנדס טרנסילבאני, שתיכנן את פעולות החפירה. את העפר היו שופכים

7. מפרוסקול שגרשם ב-31.10.47, כלומר לפני שהגיעו "הפאנים", אנו למדים שבכפר הנוער במחנה 65, ישנם 109 חברי "הנוער הציוני" מסך של 580 בני נוער.

בוהירות בבתי השימוש. מנהרה כזאת היתה מתארכת עד לכ־50 או 60 מטרים ומסתיימת מעבדה השני של הגרד. בתוך חבד המזכירות המשותפת ידעתי על כך, אבל אנחנו לא השתתפנו בביצוע המלאכה. פעם אחת הייתי אפילו בתוך לעלות דרך מנהרה כזאת. אינני זוכר מה בדיוק גדם לכך שהדבר לא הסתדר. פעם אחת גילו האנגלים פתח יציאה של מנהרה כזאת. הדבר גדם אצלם למתח דב. במקום הופיעו שדיוניות קטנות וחיילים חמושים מכף רגל ועד ראש, קובעי פלדה לדאשם ומגינים בידיהם. השמידה על המגדלים תוגבדה. אני חושב שזה קרה באביב 1948. האנגלים פחדו, כי אנו היינו המונים והם בכל זאת מעטים. דבר אחד רצוי להדגיש, שלא נמצאו בינינו מלשינים. מבחינה זו היינו בטוחים בעצמנו ובמעשינו.

בעיית העליה נפתרה בחלקה אחדי ה־15 במאי, כלומר אחדי הקמת מדינת ישראל. אז עלו כל הבלתי כשרים לגיוס. ניצלנו את ההזדמנות ככל שיכולנו, כדי להעלות אדצה מספר דב, ככל שניתן. אנשים מסויימים נעשו זקנים יותר (הגיל הקובע 40, ילידי 1902) ואילו אחדים נעשו צעירים יותר. למשל חברתנו שרה דויטש, אשתו של אוטו (שלמה דויטש), אשה בהדיון, נרשמה כצעידה מתחת לגיל הגיוס ועלתה. כמה הצליחו להחמק גם רבים אחדים.

מן הפרוטוקולים של ישיבות המזכירות עולה לפנינו התפתחות דדמטית מלאה מתח. ברוב הישיבות דנים בעיקר בבעיות העליה. בהתחלה התעורר אצל המעפילים הדושם שהנה עוד מעט הם עומדים לעלות. ב־21 במאי 1948 מודיעים בישיבת המזכירות, „מטפלים בדישום לעליה“. שלושה ימים לאחר מכן דנים בבעיה שהתעוררה: באלה שמנסים להשתמט מגיוס. מרובד בדווקים המחחחנים כדי להיפטד בצודה זו מגיוס. מחליטים לאשד עדיכת החונות רק לאלה שנרשמו במשרד הרבנים לפני ה־15 במאי.⁸ יומיים לאחר מכן הבינה נציגות המעפילים שאין האנגלים מוכנים להרשות להם לצאת. (כידוע הצהירה אנגליה בשניים ליוני 1948 שלא יתנו למחוייבי גיוס לעזוב את קפדיסין ולעלות אדצה) הם מחליטים: „המעפילים במחנות קפדיסין מזדעזעים לשמוע על הגבלת העליה על ידי השלטונות, ומוזהדים את הבריטים, שהם מפדים את החלטת מועצת הבטחון (1).“, שאישרה את זכותנו לעלות בתקופת הפסקת האש“. המעפילים מחליטים: „לא לשקוט ולא להשלים עם הגזירה“. הם דודשים עליה מידית ובלי הגבלות.

למחרת היום (4.6.48) מחליטים לערוך הפגנות. במבדק שנשלח לטריגוזה לי, מזכיר האו"ם בימים ההם, נאמר בין השאר: „אנו, 24 אלף יהודים כלואים מאחורי גדרות־תיל בקפדיסין פונים באמצעותך אל מצפון עמי העולם כולו, לא לתת לממשלת בריטניה להתעלל בנו, ולהדשות מיד את עלייתנו ארצה“. ב־5 ביוני מתייצבת משלחת של 25 מעפילים, נציגי כל המחנות (64—70) אצל הנציב העליון הבריטי, סיד גודפדס קולינס. במקביל מתקיימות במחנות אסיפות מחאה ועצרות תפילה בציבור. המשלחת מודיעה לנציב הבריטי, שהמעפילים לא ישקטו עד שלא יתנו להם לעלות. הנציב אינו מתדשם מכך. המשלחת יוצאת מלפניו במפח נפש. הוא הסביר לנו שבריטניה הגדולה, נייטראלית ואין היא

8. בהחלטת המזכירות מ־1.6.48 נאמר: בענייני העליה ננהג בהתאם לצרכי הישוב. עדיין האמינו שהעליה עומדת בשער.

מוכנה להרשות למחוייבי הגיוס לעלות, ולהצטרף „לאחד ממחנות הלוחמים“ להערתנו, שלא נסכים להפריד בין המשפחות, שחלקם יעלו ומחוייבי הגיוס ביניהם יישארו, ענה מר קולינס בציניות, שאין הוא מכריח אף אחד לצאת מכאן.

המבצע ההסברתי וההפגנתי נמשך במרץ. יומיים לאחר הפגישה עם הגציב, בשבעה ביוני, מרואיינים חברי המזכירות על ידי העתונאי רוברט פ. מדסין מ„ניו-יורק פוסט“. הם שופכים חמתם על אלה שאינם מאפשרים להם לצאת ארצה. העתונאי האמריקני שואל: האם נכון הדבר, שבמחנות מתאמנים אימוני הגנה. על שאלתו זו משיבים שאת הדבר הזה בודו האנגלים מלבם כדי להכשיל את עלייתם. מדובר בסך הכל בתרגילי ספורט, כדי למנוע ניוון שרירים, מחמת חוסר פעילות גופנית. ועדיין הם מאמינים בעלייתם. ב-9.6.48 מופיעים בפני ועדת הגיוס כל הגברים בגיל 17—36. אמנתם מתערערת יומיים לאחר מכן, כי ב-11 ביוני, מחליטה המזכירות להחזיר לעבודתם הקודמת את הוותיקים (שהחלפו באחרים כדי שיהיו מוכנים לצאת לדרך). „כדי למנוע לפחות את אי הסדר שנוצר עם כניסת העובדים החדשים לתפקידם“.

שבועיים לאחר מכן, בישיבת המזכירות שהתקיימה ב-24.6.48 מדברים על כך, שיש ליוזם תעסוקה למעפילים, כדי למנוע דימורליזציה. שלושה ימים לאחר מכן (27.6.48) מדווחים על „עצבנות, מצב כלכלי שגשג קשה יותר, חוסר מים, קשיי דואר. המכתבים מגיעים באיחור רב לאחר שטובכו בעולם כולו, על אי-סדר בהבאת מנות-האוכל וכו'. מציעים לפנות לאו"ם או לרוזן ברנדוס, המתווך מטעם האו"ם“. למחרת היום דנים באותם עניינים עצמם. נראה, שזו (ב-28.6.48) היתה הישיבה האחרונה של המזכירות, כי פרץ משבר המזכירות התפתרה. יצחק ילון מספר: ביולי 1948 פרץ המשבר הגדול. היינו כבר אז במחנה 65. עסקתי בענייני המחנה. פעלנו יחד עם הרב שרייבאום, שליח מן הארץ, יהודי מוכשר שעשה עבודה יפה.

אחרי שהמבוגרים עלו, נשארו מעטים, מחוייבי הגיוס שבינינו. הדבר גרם לתחושת יאוש, לחוסר תקווה. העצבנות גברה. איגני יודע אם זו היתה הסיבה האמיתית, בכל אופן זה היה הרקע. הסיבה שגרמה להתפרצות הזעם, היה מאמד שהופיע באחד מעתוני הארץ. אחד ממנהיגי „הוועד למען גולי קפריסין“ — מד משה ברכמן, אם איגני טועה, כתב מאמר ובו סיפר על כל הטוב שמשפיעים על גולי קפריסין, על החפצים הטובים הנאספים בארץ ובתפוצות ונשלחים ב„ארגזים“ לגולי קפריסין. לא ידענו על המאמר, לא קדאנו אותו ובחודאי שלא ידענו דבר על ארגזים מלאים, שלא הגיעו אלינו מעולם. באחד הימים פרצו למזכירות אנשים זעמים שתבעו את „הקאסטענעס“ (ארגזים באידיש). פשוט לא ידענו על מה יצא הקצף. חברנו דב שחרץ, מ„השומר הצעיר“, חבר מוכשר ומסור, שחזר מפגישה עם האנגלים, נרגם באבנים, בלי שידע על מה כל המהומה. המעפילים חשדו ש„הארגזים“ וכל הדברים הטובים שנארו בהם, נשדדו מהם על ידי חבורת המנהיגים.⁹ זו היתה דוגמה טיפוסית להצהרה מגופחת ובלתי

9. ועדיין יש לבדוק, אם זה לא אותו המשבר, שאנחנו יודעים עליו ממקורות אחרים, שפרץ בארבעה בספטמבר 1948 — ש. א.

מ ש ו א ה

קובץ שנתי לתודעת השואה והגבורה

כרך ו'

משואה, יד לחברי תנועות הנוער הציונית בשואה ובמרי

תליצחק — תל־אביב, ניסן תשל"ח — אפריל 1978